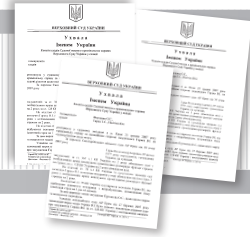

У судових палатах

**Судова практика
розгляду цивільних справ,
що виникають з кредитних правовідносин ***

Неодмінною умовою життєздатності економіки будь-якої держави є нормальне й стабільне функціонування її кредитно-фінансових інститутів.

Інтенсивна, особливо в останні роки, інтеграція вітчизняної фінансової системи в міжнародну стала причиною того, що кризовий стан світової фінансової системи, який розпочався у 2008 р., безпосередньо позначився й на її функціонуванні. Через це в українському банківському секторі погіршився стан справ з ліквідністю, відбулося швидке зростання курсу іноземної валюти, істотно зменшилися доходи населення та з'явилися інші негативні чинники, що призвело до великої кількості судових спорів щодо виконання кредитних договорів, договорів банківського вкладу, забезпечення договірних зобов'язань, звернення стягнення на заставлене майно, визнання договорів кредиту, поруки, застави, іпотеки недійсними тощо. Значна кількість спорів також стосується договорів, укладених в іноземній валюті, що закономірно в умовах, коли в країні активний іноземний капітал, а національні комерційні банки інтегровані в міжнародну фінансову систему.

Однак переважна кількість спорів все ж виникає через неможливість своєчасного виконання взятих на себе договірних зобов'язань як з повернення кредиту, так і вкладу через зміни у фінансовому стані учасників таких правовідносин, нерідко наявний і суб'єктивний фактор, пов'язаний з небажанням однієї зі сторін з різних підстав повернути отримане за договором.

З огляду на викладене узагальнення судової практики розгляду цивільних справ з кредитно-банківських правовідносин є дуже важливим, оскільки суди нерідко допускають помилки при застосуванні норм матеріального та процесуального права, чим порушується єдність судової практики розгляду цієї категорії справ, що,

у свою чергу, негативно позначається на кредитних взаємовідносинах між їх учасниками.

**Складні питання у судовій практиці
щодо кредитних договорів**

Аналіз судової практики розгляду зазначеної категорії справ свідчить про те, що найпоширенішими в 2009—2010 рр. були спори щодо укладення, виконання та розірвання кредитних договорів.

Правова природа кредитних правовідносин урегульована в нормах цивільно-правового зобов'язального інституту «Позика. Кредит. Банківський вклад» (гл. 71 Цивільного кодексу України; далі — ЦК), Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» (далі — Закон № 2121-III) та інших відповідних правових актах. Зокрема, у Законі від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР «Про оподаткування прибутку підприємств» (далі — Закон № 334/94-ВР) вперше визначено поняття «кредитна операція», «товарний кредит», «комерційний кредит» та «фінансовий кредит».

Предметом кредитного договору є лише грошові кошти на відміну від договору позики.

Відповідно до ст. 47 Закону № 2121-III операції, визначені пунктами 1—3 ч. 1 цієї статті (у тому числі розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик), належать до виключно банківських операцій, здійснювати які дозволяється тільки юридичним особам, які мають банківську ліцензію. Зважаючи на вищевикладене, дійдемо висновку, що кредитування здійснює саме банк, який отримав відповідну ліцензію, а не його структурні одиниці (відділення, філії). Проте, якщо структурній одиниці надано відповідні повноваження (згідно з положенням, статутом, довіреністю), то вона має право укладати кредитні договори від імені банку. **Стороною за договором у таких випадках є банк, а не його структурна одиниця. І саме банк (а не його структурна одиниця) має бути стороною у справі.** У зв'язку з цим неправильно є судова практика, коли суди визнають стороною у цій категорії справ структурні банківські підрозділи, а не сам банк як юридичну особу.

* Узагальнення підготовлене суддею Верховного Суду України **Д.Д. ЛУСПЕНИКОМ** та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики **З.П. МЕЛЬНИК**, к.ю.н., затверджене суддями Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України.

Так, наприклад, вирішив Ватутінський міський суд Черкаської області у справі за позовом Ватутінського відділення ВАТ «Райффайзен банк Аваль» до Д. про розірвання кредитного договору та стягнення боргу.

Кредитодавцем можуть бути також страхові організації та кредитні спілки, проте вони з огляду на особливості їх правового статусу не мають права переводити борг чи відступати правові вимоги за кредитним договором.

Позичальником за кредитним договором може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка володіє правосуб'єктністю.

Вирішуючи справи про визнання кредитних договорів недійсними, суди мають враховувати вимоги законодавства, що стосуються їх чинності. Вони встановлені як ЦК (статті 1048—1052, 1054), так і Законом від 12 липня 2001 р. № 2499-VI «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зокрема, суди мають встановлювати такі обставини:

– досягнення сторонами згоди щодо усіх істотних умов договору: мета, сума і строк кредиту; умови і порядок його видачі та погашення; види (способи) забезпечення зобов'язань позичальника; відсоткові ставки; порядок плати за кредит; порядок зміни та припинення дії договору; відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;

– кредитний договір має укладатись обов'язково у письмовій формі, причому недодержання письмової форми тягне його нікчемність та не створює жодних правових наслідків, окрім тих, що пов'язані з його нікчемністю;

– сторони кредитного договору повинні мати необхідний обсяг цивільної дієздатності;

– волевиявлення сторін має бути вільним і відповідати їхній внутрішній волі.

Однією з істотних умов укладання кредитного договору, яка має бути чітко виписана в договорі та на яку суд повинен звертати увагу, є сплата процентів на грошову суму, отриману в кредит. **Проценти, сплачувані позичальником за користування кредитом, за своїм характером є встановленою договором платою за користування грошовими коштами, а не неустойкою, яка є не тільки способом забезпечення виконання зобов'язань, а також й однією з форм цивільно-правової відповідальності.**

Розглядаючи спори щодо зміни або розірвання кредитного договору у зв'язку із істотною зміною обставин, що передбачено ст. 652 ЦК, суд повинен мати на увазі, що позивачу/позичальнику необхідно довести таке:

1. При зміні договору посилання на істотну зміну обставин можливе лише у тому разі, коли сторони при укладенні договору визначили такі обставини як істотні;

2. Обставини, якими сторони керувалися при укладенні договору, як саме вони змінились і чому зміна обставин є істотною. Вимагаючи розірвання договору на цій підставі, позивач з урахуванням положень процесуального законодавства щодо обов'язку доказування повинен довести, зокрема, впевненість сторін у момент укладення договору в тому, що така зміна обставин не настане;

3. Одночасно наявність чотирьох умов, перелічених у ч. 2 ст. 652 ЦК, зважаючи на конкретну ситуацію, акцентуючи увагу на тому, яким чином виконання договору порушує співвідношення майнових інтересів сторін і позбавляє заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;

4. Враховуючи те, що за істотної зміни обставин зміна договору за рішенням суду допускається у виняткових випадках (ч. 4 ст. 652 ЦК), необхідно також довести наявність однієї з двох умов: 1) розірвання договору має суперечити суспільним інтересам; 2) може потягнути для сторін (чи однієї з них) шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

У будь-якому випадку суд повинен мати на увазі, що «істотна зміна обставин» є оціночною категорією, законодавець у п. 2 ч. 1 ст. 652 ЦК дає визначення цього поняття, зауважуючи на тому, що зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Так, Апеляційний суд м. Києва рішенням від 3 листопада 2009 р. скасував рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 17 серпня 2009 р. за позовом Р. до АКБ «Укрсоцбанк» про зміну умов договору кредиту у зв'язку зі зміною істотних умов.

Апеляційний суд зазначив, що саме по собі зменшення прибутків позивача не є обставиною, яку можна віднести до форс-мажорних, а світова фінансова криза є явищем, яке не належить до обставин непереборної сили, що позбавляють позивача необхідності виконувати умови укладеного договору. Крім того, позивач не довів, що зміна умов договору викликана наявністю ідеальної сукупності всіх обставин, передбачених ч. 2 ст. 652 ЦК, що є обов'язковою умовою для вирішення питання про зміну умов договору. Висновок Київської торговельно-промислової палати від 10 червня 2009 р. свідчить лише про те, що у позивача є право на зміну умов кредитного договору, і не свідчить про наявність усіх умов, необхідних для такої зміни.

Що стосується позовних вимог про дострокове стягнення кредиту відповідно до ч. 2 ст. 1050 та ч. 2 ст. 1054 ЦК або про звернення стягнення на заставлене майно, то суди допускають іншу помилку, а саме — такі вимоги нерідко ототожнюються з розірванням кредитного договору.

Статтею 651 ЦК передбачені підстави для зміни або розірвання договору. У судовому порядку ці питання вирішуються, якщо сторони договору не досягли згоди і одна із заінтересованих сторін звернулася з вимогою до суду з двох підстав: має місце істотне порушення договору другою стороною; наявні інші випадки, встановлені договором або законом (ч. 2 ст. 651 ЦК). Натомість у ч. 3 ст. 651 ЦК зазначено, що і без звернення до суду договір вважається розірваним або зміненим у силу самого факту односторонньої відмови від договору у повному обсязі чи частково (якщо таке право передбачене договором або законом).

Зважаючи на характер правовідносин сторін, які регулюються параграфом 2 гл. 71 ЦК («Кредит»), змісту норм статей 598—599 та ст. 653 цього Кодексу, *судам слід звертати увагу на те, що законодавець розрізняє поняття «розірвання договору» і «припинення зобов'язання/договору». Ці поняття не є тотожними через відмінні підстави їх виникнення та юридичні наслідки, які породжені цими правовими явищами. Розірвання договору слід розглядати як один з видів припинення договору.*

Таким чином, у силу зазначених правових норм, за загальним правилом, розірвання договору припиняє його дію на майбутнє і не скасовує сам факт укладення та дії договору включно до моменту його розірвання, а також залишає в дії окремі його умови щодо зобов'язань сторін, спеціально передбачені для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання договору, виходячи з характеру цього договору, за яким кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання.

До наведеного вище слід додати, що відповідно до положень ст. 11 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) суд розглядає цивільні справи в межах заявлених позовних вимог. Вийти за межі позовних вимог суд має право лише у випадках, прямо передбачених законом, і з дотриманням загальних засад цивільного судочинства. Так, деякі суди розривають кредитні договори у справах за позовами банків та інших фінансових установ про дострокове повернення всіх сум за кредитним договором, хоча позивачі такої вимоги не заявляли.

Наприклад, ухвалою Апеляційного суду Черкаської області від 10 грудня 2009 р. залишено без змін заочне рішення Золотоніського міськрайонного суду від 16 вересня 2009 р., яким частково задоволено позов ВАТ КБ «Надра» до М., К. про дострокове стягнення заборгованості за кредитним договором. Суд постановив стягнути з боржника за кредитним договором та поручителя солідарно на користь банку 16 тис. 242 грн заборгованості за кредитним договором, виходячи з розміру боргу на час звернення банку до суду.

Відмовляючи банку в стягненні суми кредиту в повному обсязі, суди послалися на те, що вимоги ст. 1050 ЦК про право позикодавця вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів у разі прострочення позичальником повернення чергової частини позики, не можуть бути застосовані, оскільки стягнення всієї суми боргу достроково може мати місце лише в разі, коли сторона, що порушує питання про дострокове повернення всієї суми боргу, заявить вимоги про розірвання договору, що передбачено ч. 2 ст. 651 ЦК, а банк таких вимог не заявляв.

Аналогічні помилкові судові рішення ухвалювалися в інших справах у багатьох областях.

Необхідно зазначити, що дострокове присудження до виконання основного зобов'язання в натурі не тягне його припинення з дня набрання законної сили рішенням суду і не виключає стягнення процентів, пені та збитків, а також інших штрафних санкцій, передбачених угодою, до дня фактичного задоволення (повного розрахунку).

Звернення до суду з вимогою про дострокове повернення всіх сум за кредитним договором у зв'язку з порушенням умов договору згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК не означає односторонньої відмови від договору, а є наслідком невиконання чи неналежного виконання боржником своїх договірних зобов'язань. Це спосіб цивільно-правової відповідальності боржника. У подальшому при невиконанні рішення суду у кредитора виникає право стягувати суми, передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК, оскільки зобов'язальні правовідносини не припинилися. У ст. 599 ЦК зазначено, що зобов'язання припиняються його виконанням, проведеним належним чином (а не в силу ухвалення рішення суду).

Слід також зазначити, що наявність виконавчого напису за відсутності реального виконання боржником свого зобов'язання (добровільного чи примусового) не свідчить про припинення договірних правовідносин між сторонами. Тобто саме по собі вчинення виконавчого напису, виконання якого не здійснено вчасно, не припиняє зобов'язальних правовідносин між сторонами договору й не звільняє боржника від відповідальності за невиконання ним грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання відсотків за користування кредитом і пені за несвоечасну сплату кредиту.

Трапляються непоодинокі випадки ухвалення судами рішень без з'ясування обставин щодо невиконання чи неналежного виконання боржником зобов'язань за кредитним договором. У таких справах самі позовні заяви не містять таких даних, а лише констатують факт наявності розміру всієї суми непогашеного кредиту.

Як приклад можна навести справи №№ 2-337, 2-102, 2-340, що їх розглядав Устинівський район-

ний суд Кіровоградської області, №№ 2-3092, 2-1507, 2-710 — Олександрійський міськрайонний суд Кіровоградської області та ін.).

Судам слід звертати особливу увагу на наявність у позовній заяві обставин, передбачених пунктами 5, 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК, а саме виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги та зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування.

Приймаючи рішення про стягнення сум за кредитним договором, суду слід керуватись положенням ч. 1 ст. 1050 ЦК та виходити з того, що стягнення сум (процентів) за ст. 1048 ЦК є платою (винагородою) за користування грошовими коштами, а стягнення сум згідно з ч. 2 ст. 625 ЦК — заходом цивільно-правової відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

У справах, що розглядалися судами, предметом неустойки були лише грошові кошти, розмір яких встановлювався договором. Як правило, суди правильно визначали цей розмір. При цьому враховували положення ч. 3 ст. 551 ЦК щодо зменшення розміру неустойки, якщо він значно перевищував розмір збитків, а також за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Проте суди не завжди застосовували зазначене положення закону та стягували неустойку в сумі, що в кілька разів перевищувала розмір заборгованості.

Зокрема, рішенням Хмельницького міськрайонного суду від 3 лютого 2009 р. у справі № 2-502-09 достроково розірвано договір кредиту, який укладений між кредитною спілкою «Альянс Україна» і В., та стягнуто з останнього на користь кредитної спілки: неповернутий кредит у сумі 5 тис. 610 грн, проценти за користування кредитом у розмірі 11 тис. 417 грн і неустойку в сумі 32 тис. 429 грн.

Хоча зазначене положення закону є правом, а не обов'язком суду, однак, якщо наявні такі обставини, то вони мають ураховуватися судом у разі, якщо на це посилається боржник і просить зменшити розмір неустойки. При цьому на виконання вимог ст. 215 ЦПК суд повинен в обов'язковому порядку мотивувати свій висновок.

Істотними обставинами в розумінні ст. 551 ЦК можна вважати ступінь виконання зобов'язання боржником, наприклад, дострокове погашення кредиту та процентів, доведений матеріалами справи тяжкий майновий стан боржника, інші інтереси сторін (а не лише боржника), які заслуговують на увагу.

У ході проведення узагальнення також виявлені випадки, коли суди без належного правового та фактичного обґрунтування зменшували розмір неустойки або відмовляли у задоволенні вимог про її стягнення, а також відмовляли в позові про стягнення неустойки з тих підстав, що позивачі не надали відповідних розрахунків її розміру.

Наприклад, рішенням від 12 серпня 2009 р. Ізяславського районного суду Хмельницької області у справі за позовом АКБ «Правекс-Банк» до Г. про стягнення заборгованості за кредитним договором позов задоволено частково, в решті позову було відмовлено, оскільки суду не були надані розрахунки розміру пені.

Правильним є те, що розрахунок пені є обов'язком позивача (ст. 10 ЦПК). Проте слід зазначити, що при відкритті провадження у справі, перевіряючи позовну заяву на відповідність її змісту вимогам ст. 119 ЦПК, суд на це уваги не звернув та призначив непідготовлену справу до судового розгляду, що є недопустимим.

У таких випадках суду слід мати на увазі, що положення ч. 3 ст. 551 ЦК щодо зменшення розміру неустойки може бути застосоване лише до процентів, які нараховуються як пеня, оскільки вони є засобами цивільно-правової відповідальності, чи згідно з ч. 2 ст. 625 ЦК, враховуючи її аналогічну компенсаційну природу, а проценти, які підлягають сплаті згідно з положеннями статей 1054, 1056¹ ЦК, у такому порядку не підлягають зменшенню через неспівмірність з розміром основного боргу, оскільки вони є платою за користування грошима і підлягають сплаті боржником за правилами основного грошового боргу.

У ході проведення узагальнення з'ясовано, що певну складність для судів становлять справи щодо правомірності підвищення процентної ставки згідно з ч. 2 ст. 1056¹ та ст. 1061 ЦК у зв'язку з прийняттям Закону від 12 грудня 2008 р. № 661 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» (далі — Закон № 661; Закон набрав чинності з 10 січня 2009 р.), яким передбачено, що встановлений кредитним договором розмір процентів не може бути збільшений банком в односторонньому порядку, а також, що умова договору банківського вкладу щодо права банку змінювати розмір процентів на строковий вклад в односторонньому порядку є нікчемною. Проте, як вбачається з матеріалів справ, банки надсилали повідомлення про підвищення відсотків за кредитним договором із січня–лютого 2009 р. з посиланням, зокрема, на те, що ще у грудні 2008 р. банком прийнято таке рішення, і на підставі цього банком у подальшому зроблені перерахунки процентів за договором.

При розгляді таких справ у судів виникали питання, а саме:

– яка процедура та форма прийняття банком постанови або рішення і чи може братися до уваги це рішення, якщо воно прийняте після набрання чинності Законом № 661?

– чи є належним повідомленням боржника наявність у банку поштового реєстру, який містить ін-

формацію про відправлення листа боржникові про підвищення процентної ставки?

– чи достатньо в такому випадку тільки повідомлення боржника про підвищення процентної ставки, в якому зазначається дата отримання листа банку та підпис особи, яка її отримала?

Вважаємо, що суди мають зважати на таке:

– беручи до уваги закріпленій Конституцією України принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (ч. 1 ст. 58), усі рішення банку у будь-якій формі (постанова, рішення, інформаційний лист) щодо підвищення процентної ставки в односторонньому порядку після 10 січня 2009 р. є неправомірними (Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 р. № 1-рп/99 у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів);

– належним повідомленням боржника щодо підвищення процентної ставки за кредитом є спосіб, визначений сторонами у договорі. Банк має довести, що він повідомив боржника належним чином. На підтвердження доведеності цього факту суд, на нашу думку, може використовувати положення ЦПК, що стосуються процедури направлення повісток і повідомлень (так званий локальний предмет доказування);

– неправомірною є зміна процентної ставки навіть у разі належного повідомлення, якщо договором чітко передбачено підписання в таких випадках додаткової угоди;

– потрібно також враховувати поведінку сторін після прийняття рішення банком щодо зміни процентної ставки, зважаючи на положення цивільного законодавства про укладення та зміну договору, зокрема:

а) якщо боржник сплачує проценти за новою ставкою, то пропозицію слід вважати прийнятою і правочин вчиненим, враховуючи частини 2, 3 ст. 205, ч. 2 ст. 642 ЦК (навіть за відсутності доказів про належне повідомлення боржника), оскільки фактичні дії свідчать про прийняття пропозиції.

Так, рішенням Тернопільського міськрайонного суду від 28 квітня 2009 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області від 30 липня 2009 р., задоволено позов К. до АКБСР «Укрсоцбанк» та визнано неправомірними дії банку щодо одностороннього підвищення ставки за кредитними договорами та зобов'язано банк виконати умови договорів у первинній редакції, а також зарахувати сплачені платежі в рахунок погашення кредиту.

Ухвалою Верховного Суду України від 21 квітня 2010 р. ці судові рішення були скасовані з передачею справи на новий розгляд та зазначено таке. У кре-

дитних договорах від 6 липня 2006 р. та від 8 квітня 2008 р. чітко зазначені підстави зміни процентних ставок за рішенням кредитора та наслідки, до яких призведе непогодження з ними позичальника, тобто в разі незгоди з підвищенням ставки боржник зобов'язаний повністю повернути кредит у певний строк.

8 жовтня 2008 р. банк надіслав позивачу листа, інформуючи про підвищення розміру процентної ставки, мотивувавши своє рішення, та надіслав проекти додаткових угод для підписання. При цьому було встановлено, що позивач після отримання такого листа сплачував кредит за підвищеними процентами, чим відповідно до ч. 2 ст. 642 ЦК вчинив дію, яка засвідчує його бажання укласти договір і ця дія є прийняттям пропозиції, хоча й не підписував додаткові угоди.

б) якщо боржник сплачує проценти за попередньою ставкою та не вчиняв інших дій щодо прийняття пропозиції, то це свідчить про відсутність домовленості й у такому випадку слід виходити з умов договору.

Так, Голосіївський районний суд м. Києва рішенням від 21 вересня 2009 р. задовольнив позов Г. та визнав незаконними дії АКБСР «Укрсоцбанк» щодо підвищення процентних ставок за кредитними договорами, зобов'язав банк здійснити перерахунок здійснених платежів, зарахувавши їх на погашення кредиту.

Верховний Суд України ухвалою від 2 червня 2010 р. скасував рішення Апеляційного суду м. Києва від 10 грудня 2009 р., яким рішення першої інстанції скасоване та відмовлено в позові, залишивши без змін рішення місцевого суду.

Суд касаційної інстанції виходив із того, що 21 жовтня 2008 р. банк надіслав позивачці листи з пропозицією підписати додаткові угоди про підвищення процентних ставок за кожним кредитом. Проте Г. такі пропозиції не прийняла, угоди не підписала, продовжувала сплачувати проценти згідно з первинними умовами договорів й одночасно звернулася до банку з проханням надати обґрунтування причин підвищення процентних ставок, оскільки на порушення умов договору в надісланих їй листах не містилося такого мотивування, на що відповіді не отримала.

Суди мають враховувати, що згідно з ч. 3 ст. 653 ЦК у разі зміни договору зобов'язання змінюється з моменту досягнення домовленості про зміну договору, якщо інше не встановлено договором чи не обумовлено характером його зміни.

Якщо сторони досягли домовленості згідно з положеннями статей 207, 640 ЦК та уклали кредитний договір, в якому передбачили умови підвищення процентної ставки, то вони мають виконуватись, а момент досягнення домовленості вважається таким, що настав. Тобто спочатку від-

бувається зміна процентної ставки, а потім надсилається повідомлення про це.

Отже, якщо кредитний договір був укладений до 10 січня 2009 р. і в ньому сторони досягли домовленості про те, що банк має право в односторонньому порядку змінити проценту ставку, то це вже є домовленістю сторін. Якщо банком прийнято таке рішення до 10 січня 2009 р. (при підтвердженні цього юридичного факту відповідними доказами), а позичальник отримав повідомлення після цієї дати, то це є лише механізмом виконання цієї домовленості. У цьому разі важливим є визначений договором механізм виконання цієї домовленості: отримання повідомлення та, відповідно, прийняття пропозиції позичальником, чи укладання шляхом підписання додаткової угоди щодо підвищення процентної ставки.

У будь-якому випадку всі зазначені вище обставини (підписання додаткової угоди про зміну процентної ставки, повідомлення про це боржника, поведінка сторін після зміни процентної ставки) мають враховуватись судом у сукупності, але визначальним при вирішенні питання щодо правомірності такої зміни в контексті Закону № 661 є саме дата рішення про зміну ставки банком (а саме до 10 січня 2009 р.).

Разом із тим, незважаючи на згоду позичальника на наявність подібних умов договору при його укладенні, дії з боку кредитора щодо підвищення процентної ставки підлягають оцінці в кожному конкретному випадку, зважаючи на положення ст. 652 ЦК та Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту (затверджено постановою Національного банку України від 10 травня 2007 р. № 168; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 травня 2007 р. за № 541/13808) про те, що банки мають право ініціювати зміну процентної ставки за кредитом лише в разі настання події, незалежної від волі сторін договору, яка має безпосередній вплив на вартість кредитних ресурсів банку, та банки не мають права змінювати процентну ставку за кредитом у зв'язку з волевиявленням однієї зі сторін. Тобто зміна процентної ставки, виходячи з цього, можлива лише у разі істотної зміни обставин, проте не кожна обставина, передбачена договором, може вважатися такою, оскільки сама по собі істотність передбачає зміну обставин настільки, що якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали його на інших умовах.

У зв'язку з цим при розгляді вимог позичальників про оскарження дій банку з підвищення процентної ставки суди мають звертати увагу на наведене й давати оцінку тому чи не є такі дії зловживанням права.

Спірним у судовій практиці, ураховуючи й наведений вище приклад, є питання про застосуван-

ня Закону від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» (далі — Закон № 1023-ХІІ) при вирішенні спорів, які виникають з кредитних правовідносин.

У ст. 1 цього Закону визначено, що послуга — діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. У п. 23 ст. 1 цього ж Закону зазначено, що споживчий кредит — це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції.

Нерідко суди застосовують ці положення Закону № 1023-ХІІ.

Так, ЗАТ КБ «ПриватБанк» звернувся в суд з позовом до Л. про звернення стягнення на квартиру за невиконання умов кредитного договору (розглядав справу Долинський районний суд Кіровоградської області). Відповідач, посилаючись на наведені вище вимоги Закону № 1023-ХІІ, зазначив, що розмір заборгованості з несплати щомісячного платежу за січень 2009 р. в сумі 348 грн складає менше 2,5 процента від суми кредиту, який залишився до сплати (16 тис. 521 грн), і залишок сплати платежу за один місяць в сумі 348 грн не перевищує п'яти процентів від суми кредиту; на момент пред'явлення позову порушення умов договору було усунуто. За заявою представника позивача ухвалою суду від 26 листопада 2009 р. позовна заява залишена без розгляду.

Проте слід мати на увазі, що відповідно до ст. 11 Закону № 1023-ХІІ договір про надання споживчого кредиту укладається між кредитором та споживачем, відповідно до якого кредитор надає кошти (споживчий кредит) або бере зобов'язання надати їх споживачеві для придбання продукції у розмірі та на умовах, встановлених договором, а споживач зобов'язується повернути їх разом з нарахованими відсотками.

У цьому ж Законі чітко прописана процедура укладання договору, в якій йдеться й про питання щодо надання інформації кредитором та споживачеві один про одного та щодо умов кредитування: мету, для якої споживчий кредит може бути витрачений, форми його забезпечення, тип процентної ставки, сукупну вартість кредиту та вартість послуги з оформлення договору про надання кредиту, строк, на який кредит може бути одержаний, та варіанти його повернення. При цьому в разі ненадання зазначеної інформації суб'єкт господарювання, який повинен її надати, несе відповідальність, встановлену статтями 15 і 23 цього Закону.

Договір про надання споживчого кредиту укладається у письмовій формі, один із оригіналів якого передається споживачеві. Споживач не зобов'язаний сплачувати кредитором будь-які

збори, відсотки або інші вартісні елементи кредиту, що не були зазначені в договорі.

У зв'язку з цим застосування Закону № 1023-ХІІ до спорів, які виникають з кредитних правовідносин, можливе в тому разі, якщо предметом і підставою позову є питання надання інформації споживачеві про умови отримання кредиту, типи процентної ставки, валютні ризики, процедура виконання договору тощо, які передують укладенню договору. Після укладення договору між сторонами виникають кредитні правовідносини, тому до спорів щодо виконання цього договору зазначений Закон не може застосовуватись, а застосуванню підлягає спеціальне законодавство, що регулює кредитні правовідносини.

У судовій практиці виникають проблеми щодо розуміння та визначення поняття «припинення зобов'язання, забезпеченого порукою».

Обставини, за яких припиняється порука, чітко визначені у ст. 559 ЦК. Відповідно до ст. 554 ЦК в разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки. Особи, які спільно дали поруку, відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки.

Із положень ст. 554 ЦК випливає, що хоча поручитель і пов'язаний із боржником певними зобов'язальними відносинами, він є самостійним суб'єктом у відносинах із кредитором. Це підтверджується його правом висувати заперечення проти кредитора і в тому разі, коли боржник від них відмовився або визнав свій борг (ч. 2 ст. 555 ЦК).

Разом з тим суди повинні звертати увагу на те, що у зобов'язаннях, в яких беруть участь поручителі, збільшення кредитної процентної ставки навіть за згодою банку та боржника, але без згоди поручителя, не дає підстав покладати на останнього відповідальність за невиконання або неналежне виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком (ч. 1 ст. 559 ЦК).

Згідно зі ст. 543 ЦК у разі солідарного зобов'язання боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання зобов'язання частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Кредитор, який одержав виконання зобов'язання не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній зобов'язок не буде виконаний у повному обсязі. Солідарний боржник не має права висувати про-

ти вимоги кредитора заперечення, що ґрунтуються на таких відносинах решти солідарних боржників з кредитором, у яких цей боржник не бере участі. Виконання солідарного зобов'язання у повному обсязі одним із боржників припиняє зобов'язок решти солідарних боржників перед кредитором.

Таким чином, при солідарному зобов'язанні кредиторів надається право на свій розсуд вимагати виконання зобов'язання в повному обсязі або частково від усіх боржників разом або від кожного окремо. Пред'явивши вимогу до одного із солідарних боржників, який не задовольнив цю вимогу, кредитор має право пред'явити вимогу до іншого солідарного боржника.

З огляду на викладене наявність, наприклад, рішення господарського суду про стягнення заборгованості за кредитним договором із боржника–юридичної особи не є перешкодою для пред'явлення окремого позову до поручителя–фізичної особи.

Неоднаковою є практика розгляду справ стосовно виконання зобов'язань за кредитним договором у випадку смерті боржника за наявності поручителя, спадкоємців. Так, у деяких випадках суд, з'ясувавши факт смерті боржника, закривав провадження у справі на підставі п. 6 ч. 1 ст. 205 ЦПК, виходячи з того, що такі правовідносини не допускають правонаступництва. При вирішенні спорів цієї категорії судам слід виходити з такого.

Згідно зі статтями 553, 554 ЦК за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за невиконання ним свого зобов'язання. У разі порушення такого зобов'язання боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя.

Якщо боржник помер, то в силу ст. 1282 ЦК спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Таким чином, спадкоємці боржника за умови прийняття спадщини є боржниками перед кредитором в межах вартості майна, одержаного в спадщину.

За наявності кредитного договору та договору поруки поручитель приймає на себе зобов'язання відповідати за виконання кредитного договору за боржника, а також за будь-якого боржника в разі переведення боргу чи смерті боржника (якщо таке зазначено в договорі поруки).

При цьому слід мати на увазі, що коли в договорі поруки є умова про згоду поручителя відповідати за нового боржника, то поручитель є відповідальним за виконання зобов'язання спадкоємцями (ч. 3 ст. 559 ЦК).

Відповідно до ст. 523 ЦК порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заста-

водавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником.

Потрібно також враховувати, що за ст. 607 ЦК зобов'язання припиняється неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає.

У зв'язку з цим, враховуючи, що спадкоємці відповідають за борги спадкодавця в межах вартості майна, одержаного в спадщину, то за відсутності чи недостатності спадкового майна кредитне зобов'язання припиняється неможливістю виконання чи недостатністю спадкового майна.

Це означає, що в силу ч. 1 ст. 559 ЦК порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання. Тобто порука припиняється в тій частині, в якій припиняється забезпечене нею кредитне зобов'язання, і поручитель солідарно зі спадкодавцями відповідає перед кредитором в межах вартості спадкового майна.

Отже, убачається, що у разі смерті боржника за основним зобов'язанням, яке забезпечене договором поруки, за наявності правонаступника, який прийняв спадщину, необхідна згода поручителя відповідати за нового боржника, якщо договір поруки не містить як умову згоду поручителя відповідати за виконання зобов'язання перед будь-яким новим боржником у випадку переводу боргу за основним зобов'язанням.

Відповідно, за відсутності в договорі поруки згоди поручителя відповідати за правонаступника боржника у випадку невиконання чи неналежного виконання ним основного зобов'язання чи будь-якої іншої особи, покладення на нього такого зобов'язку є неправомірним.

Зокрема, ухвалою Верховного Суду України від 14 жовтня 2009 р. залишено без змін рішення Малиновського районного суду м. Одеси від 1 жовтня 2007 р. та ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 23 січня 2008 р., постановлені у справі за позовом ЗАТ «КБ «ПриватБанк» до І., поручителя за боржника Ч., померлого 15 березня 2004 р., третя особа — ПП «Ві-транс-юг», про стягнення заборгованості за договором кредиту та розірвання договорів, якими в позові відмовлено.

Верховний Суд України зазначив, що встановивши факти, що боржник Ч. помер, та рішенням Суворовського районного суду м. Одеси від 22 лютого 2005 р. стягнуто на користь ЗАТ «КБ «ПриватБанк» кредитну заборгованість за двома договорами шляхом звернення стягнення на майно відповідно до договорів застави майна, суди дійшли обгрунтованого висновку про те, що договір поруки припинив свою дію.

Відповідно до ст. 608 ЦК зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою, а згідно зі

ст. 523 ЦК порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заставаодавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником.

Крім того, розглядаючи справи про задоволення вимог кредиторів при отриманні спадщини, суди не завжди керувались ст. 1281 ЦК та не враховували, що вимоги кредитора підлягають задоволенню в межах вартості майна, одержаного у спадщину, не з'ясували чи відкрилась спадщина, чи наявне спадкове майно, яка його вартість.

Спадкоємці несуть зобов'язання погасити нараховані проценти, штрафи тільки в тому випадку, якщо вони вчинені позичальникові (спадкоємцеві) за життя. Інші нараховані зобов'язання фактично не пов'язані з особою позичальника і не можуть присуджуватися для сплати спадкоємцям.

Таким чином, на поручителів може бути покладено обов'язок щодо належного виконання зобов'язання за кредитним договором у випадку смерті позичальника лише за наявності у позичальника правонаступника, який прийняв спадщину та згоди поручителя відповідати за нового боржника, зафіксоване в тому числі і в договорі поруки про згоду відповідати за виконання зобов'язання перед будь-яким новим боржником у випадку переводу боргу за забезпечуванням зобов'язанням.

Отже, обставинами, які мають юридичне значення для правильного вирішення спору між кредитором, спадкоємцем і поручителем про стягнення заборгованості за кредитним договором у випадку смерті боржника є: прийняття спадкоємцями спадщини; наявність та розмір спадкового майна; згода поручителя відповідати перед кредитором за будь-якого нового боржника; невиконання чи неналежне виконання позичальником зобов'язань за кредитним договором; пред'явлення позову до поручителя в межах строку, визначеного законодавством (ст. 1281 ЦК).

Звернення стягнення на майно, передане в іпотеку чи в заставу

Право застави не тільки забезпечує виконання основного зобов'язання, а й визначає можливі способи здійснення іпотекодержателем захисту його прав та інтересів в основному зобов'язанні.

Розглядаючи такі питання, суди мають враховувати як визначені ч. 2 ст. 16 ЦК способи захисту судом цивільних прав та інтересів, так і норми параграфу 6 гл. 49 ЦК («Про заставу») та законів від 2 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ «Про заставу» і від 5 червня 2003 р. № 898-ІV «Про іпотеку» (далі — Закон № 898-ІV), якими встановлено особливості звернення стягнення на предмет іпотеки/заста-

ви та задоволення за рахунок його вартості вимог іпотеко- чи заставодержателя.

У судовій практиці питання з приводу можливості задоволення вимог кредитора про звернення стягнення на предмет іпотеки (застави) виявилися чи не найскладнішими. Зокрема, аналіз позовних заяв свідчить про те, що при зверненні до суду з позовом кредитори обмежуються лише вимогою звернути стягнення на предмет іпотеки/застави без вимоги стягнути відповідну суму заборгованості.

Вирішуючи спори цієї категорії, суду принципово необхідно встановити факт невиконання або неналежного виконання основного зобов'язання, лише за цієї умови суд й має право звернути стягнення на предмет іпотеки/застави. Відповідно до положень статей 33, 35 Закону № 898-IV, згідно з якими у разі порушення основного зобов'язання та/або умов іпотечного договору іпотекодержатель надсилає іпотекодавцю та боржнику, якщо він є відмінним від іпотекодавця, письмову вимогу про усунення порушення у не менш ніж тридцятиденний строк. У такому документі зазначається стислий зміст порушених зобов'язань та попередження про звернення стягнення на предмет іпотеки у разі невиконання цієї вимоги. Якщо протягом встановленого строку вимога іпотекодержателя залишається без задоволення, іпотекодержатель вправі розпочати звернення стягнення на предмет іпотеки відповідно до цього Закону. Недотримання зазначених правил є перешкодою для звернення стягнення на предмет іпотеки, але не перешкоджає зверненню з позовом до боржника про виконання забезпеченого іпотекою зобов'язання відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону № 898-IV.

Так, заочним рішенням Ленінського районного суду м. Полтави від 3 листопада 2009 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Полтавської області від 10 лютого 2010 р., відмовлено в задоволенні позову ЗАТ КБ «ПриватБанк» до К. та інших про звернення стягнення на предмет іпотеки (двокімнатна квартира) в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором і виселення. Суди виходили з того, що позивач на порушення ч. 1 ст. 35 Закону № 898-IV та п. 22 договору іпотеки не направив відповідачам письмової вимоги про усунення порушень з виплати кредиту. Верховний Суд України погодився з такими судовими рішеннями (ухвала від 27 липня 2010 р.).

Отже, у випадках, коли з матеріалів справи вбачається, що письмова вимога, передбачена ст. 35 Закону № 898-IV банком іпотекодавцю та/або боржнику не направлялася, то позов про звернення стягнення на предмет іпотеки є передчасним, в його задоволенні може бути відмовлено. Тобто недотримання іпотекодержателем процедури звернення стягнення на предмет іпотеки є однією з підстав для відмови в позові.

Також важливим є врахування положення ст. 39 Закону № 898-IV, згідно з якою суд вправі відмовити у задоволенні позову іпотекодержателя про дострокове звернення стягнення на предмет іпотеки, якщо допущене боржником або іпотекодавцем, якщо він є відмінним від боржника, порушення основного зобов'язання чи іпотечного договору не завдає збитків іпотекодержателю і не змінює обсяг його прав.

Зазначене положення Закону є оціночним, у зв'язку з цим підлягає детальному мотивуванню і суд має дійти висновку, чи підпадає спірна ситуація, яку він розглядає, під зміст цього оціночного поняття та чи не суперечить його застосування загальному змісту та призначенню права, яким урегульовано конкретні відносини. У цьому випадку має бути врахована й співмірність заборгованості з вартістю іпотечного майна.

Так, Турійський районний суд Волинської області відмовив у задоволенні позову ЗАТ КБ «ПриватБанк» до М.А., М.Д. про звернення стягнення на предмет іпотеки — житловий будинок та земельну ділянку, і виселення відповідачів з цього будинку. Таке рішення суду з посиланням на ч. 3 ст. 39 Закону № 898-IV обґрунтував тим, що крім відповідачів у спірному будинку з моменту свого народження проживають і зареєстровані двоє малолітніх дітей, прострочена заборгованість за кредитним договором є не співмірною з вартістю предмета іпотеки.

Верховний Суд України підтримує таку позицію і рекомендує судам давати мотивування всім доводам сторін у справі, що є обов'язковим елементом справедливого судового розгляду (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

З наданих для узагальнення цивільних справ, в яких розглядалися позови про звернення стягнення на предмет іпотеки, вбачається невідповідність резолютивної частини рішення суду вимогам закону, а саме ст. 39 Закону № 898-IV (а значить і ч. 4 ст. 215 ЦПК), відповідно до якої у рішенні зазначаються:

- загальний розмір вимог та всі його складові, що підлягають сплаті іпотекодержателю з вартості предмета іпотеки;
- опис нерухомого майна, за рахунок якого підлягають задоволенню вимоги іпотекодержателя;
- заходи щодо забезпечення збереження предмета іпотеки або передачі його в управління на період до його реалізації, якщо такі необхідні;
- спосіб реалізації предмета іпотеки шляхом проведення прилюдних торгів або застосування процедури продажу шляхом надання права іпотекодержателю на продаж предмета іпотеки;
- пріоритет та розмір вимог інших кредиторів, які підлягають задоволенню з вартості предмета іпотеки;
- початкова ціна предмета іпотеки для його подальшої реалізації.

З урахуванням принципу диспозитивності, передбаченого в ст. 11 ЦПК, та з метою дотримання вимог ст. 39 Закону № 898-IV, судді при отриманні позовних заяв з вимогами про звернення стягнення на предмет іпотеки, керуючись ч. 4 ст. 119 ЦПК, повинні вирішувати питання щодо залишення позовної заяви без руху й пропонувати позивачу усунути недоліки щодо відповідності змісту позовної заяви, у тому числі й вимогам ст. 39 Закону № 898-IV.

Узагальнення судової практики засвідчило, що в деяких випадках банки пред'являють вимоги про припинення права власності іпотекодавця на предмет іпотеки та визнання такого права за банком, маючи на увазі спосіб звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом набуття його у власність. Проте у судах виникло питання про те, чи такий спосіб захисту порушеного права кредитора в судовому порядку відповідає положенням розд. 5 Закону № 898-IV, оскільки задоволення вимог іпотекодержателя шляхом передачі права власності на майно за положеннями статтями 36, 37 Закону № 898-IV передбачено лише в порядку позасудового врегулювання спору?

Відповідно до ч. 1 ст. 37 Закону № 898-IV іпотекодержатель може задовольнити забезпечену іпотекою вимогу шляхом набуття права власності на предмет іпотеки. Правовою підставою для реєстрації права власності іпотекодержателю на нерухоме майно, яке є предметом іпотеки, є договір про задоволення вимог іпотекодержателя або відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками та передбачає передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання.

Разом із тим ч. 3 ст. 33 Закону № 898-IV передбачено звернення стягнення на предмет іпотеки на підставі: 1) рішення суду, 2) виконавчого напису нотаріуса або 3) згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя (тобто шляхом позасудового врегулювання). При цьому правовою підставою для передачі іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання є договір про задоволення вимог іпотекодержателя (або застереження в іпотечному договорі).

Отже, наведеними вище нормами законодавства (насамперед статтями 36, 37 Закону № 898-IV) не виключається можливість звернення стягнення в такий спосіб і набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки за рішенням суду. У цих нормах задоволення вимог іпотекодержателя шляхом набуття ним права власності на предмет іпотеки ототожнюється передусім із способом звернення стягнення, який, разом з іншими, може

застосовуватися, якщо це передбачено договором. Тому в разі встановлення такого способу звернення стягнення у договорі іпотекодержатель на підставі ч. 2 ст. 16 ЦК має право вимагати застосування його судом.

Крім того, було б нелогічно, що сторони за законом можуть це питання врегулювати в позасудовому порядку, але позбавлені цього права в судовому порядку за рішенням суду. Це суперечило б і статтям 55, 124 Конституції.

Так, Дніпропетровський районний суд рішенням від 3 червня 2008 р. задовольнив позов К. до Р. та визнав за ним право власності на предмет іпотеки — приміщення клубу, у зв'язку з невиконанням договору позики. Апеляційний суд Дніпропетровської області рішенням від 4 лютого 2009 р. скасував рішення місцевого суду та відмовив у задоволенні позову, пославшись на те, що договір про задоволення вимог іпотекодержателя, як це передбачено ст. 37 Закону № 898-IV, між сторонами не укладався і лише цей договір є підставою для передачі права власності на предмет іпотеки.

Верховний Суд України ухвалою від 27 травня 2010 р. скасував рішення апеляційного суду та залишив без змін рішення місцевого суду, пославшись на те, що ч. 1 ст. 37 Закону № 898-IV передбачено, що підставою набуття права власності на предмет іпотеки є не лише договір про задоволення вимог іпотекодержателя, а й відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками та передбачає передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання. Договір іпотеки в п. 3.3 містить застереження про передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки, тому висновки місцевого суду відповідають як вимогам цього Закону, так і положенням статей 589, 590 ЦК, зокрема про те, що звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється за рішенням суду.

Крім того, можливість саме в судовому порядку вирішувати питання про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом набуття іпотекодержателем права власності на нього, незалежно від можливості вирішення цього питання в позасудовому порядку, пов'язана й з тим, що нерідко в іпотечному договорі такі умови виписані нечітко і зазначається лише загальне правило про таку можливість. Отже, не зазначивши в договорі всі умови переходу права власності на предмет іпотеки до іпотекодержателя, а зауваживши лише про загальну можливість цього, будуть відсутні й підстави для перереєстрації права власності на предмет іпотеки (п. 2.2 Тимчасового положення про порядок державної реєстрації прав власності та інших речових прав на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 р. №7/5, зареєстрованого

в Міністерстві юстиції України 18 лютого 2002 р. за №157/6445 та п. 1 Додатку № 1 до нього).

Щодо звернення стягнення на предмет іпотеки на підставі рішення суду відповідно до ст. 39 Закону № 898-IV, то суд у своєму рішенні може встановити спосіб реалізації предмета іпотеки: або шляхом проведення прилюдних торгів, або застосування процедури продажу, встановленої ст. 38 Закону № 898-IV.

Відсутність у Законі № 898-IV чіткої процедури виселення мешканців при зверненні стягнення на предмет іпотеки викликає труднощі при вирішенні судами вимог іпотекодержателів про виселення мешканців. Зокрема, спірним є питання щодо застосування ч. 2 ст. 39 цього Закону в контексті вимог ст. 40 цього ж Закону та ч. 3 ст. 109 Житлового кодексу України (далі — ЖК).

Відповідно до ч. 4 ст. 9 ЖК ніхто не може бути виселений із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше як з підстав і порядку, передбачених законом.

Статтею 39 Закону № 898-IV передбачено, що одночасно з рішенням про звернення стягнення на предмет іпотеки суд за заявою іпотекодержателя вправі винести рішення про виселення мешканців.

Разом з тим ч. 1 ст. 40 цього ж Закону зазначено, що звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення є підставою для виселення всіх мешканців, за винятком наймачів та членів їх сімей. Виселення проводиться в порядку, встановленому законом.

У частинах 2 і 3 ст. 40 цього ж Закону законодавець встановлює певний порядок дій банку: після прийняття рішення про звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення всі мешканці зобов'язані на письмову вимогу іпотекодержателя або нового власника добровільно звільнити житловий будинок чи житлове приміщення протягом одного місяця з дня отримання цієї вимоги. Якщо мешканці не звільнять житловий будинок або житлове приміщення у встановлений або інший погоджений сторонами строк добровільно, їх примусове виселення здійснюється на підставі рішення суду.

Аналогічний порядок щодо виселення всіх громадян, що мешкають у житловому будинку або житловому приміщенні, на які звернуто стягнення як на предмет іпотеки, передбачено в ч. 3 ст. 109 ЖК. Вимога про добровільне звільнення житлового приміщення може бути направлена разом з вимогою, передбаченою ч. 1 ст. 35 Закону № 898-IV.

У переважній більшості випадків суди не звертають уваги на дотримання вищезазначеного порядку.

Зокрема, *Теофіпольський районний суд Хмельницької області рішенням від 9 грудня 2009 р. задовольнив позов ЗАТ КБ «ПриватБанк» до У.В., У.А.*

та в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором у сумі 28 тис. 461 грн звернув стягнення на квартиру у смт. Теофіполь шляхом її продажу банком іншій особі, з правом отримання правовстановлюючих документів на квартиру та укладення договору купівлі-продажу. Одночасно відповідачів виселено з цього житлового приміщення із зняттям з реєстраційного обліку.

Проте в матеріалах справи відсутня письмова вимога про добровільне звільнення квартири, а в ході судового розгляду не обговорювалось питання щодо дотримання процедури виселення відповідачів.

Аналогічні рішення ухвалювали й інші суди.

Таким чином, Закон № 898-IV містить в собі суперечливі позиції щодо процедури проведення виселення мешканців житлового будинку чи житлового приміщення, оскільки передбачає можливість їх виселення в судовому порядку як під час задоволення позову про звернення стягнення на предмет іпотеки, так і в подальшому, але з дотриманням обов'язкової процедури письмового попередження про звільнення житлового приміщення протягом одного місяця.

Уявляється, що недотримання вищезазначеної процедури є підставою для відмови в позові про виселення мешканців житлового приміщення, що є предметом іпотеки, і на яке звертається стягнення.

Виходячи із аналізу наведених правових норм закону, примусове виселення здійснюється на підставі рішення суду тільки за певних умов: якщо добровільно мешканці не звільнять житловий будинок або житлове приміщення, на яке звернуто стягнення як на предмет іпотеки протягом одного місяця з дня отримання письмової вимоги іпотекодержателя або нового власника, або в інший погоджений сторонами строк. Оскільки на час ухвалення рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки відсутні виконання імперативно-диспозитивних приписів, встановлених ч. 2 ст. 40 Закону № 898-IV та ч. 3 ст. 109 ЖК, щодо примусового виселення за рішенням суду мешканців із житлового будинку або житлового приміщення, на які здійснюється звернення як на предмет іпотеки, то такі позовні вимоги на цій стадії не можуть бути задоволені, оскільки на цей момент відсутні порушення, невизнання або оспорювання прав та свобод іпотекодержателя або нового власника щодо звільнення таких житлових приміщень їх мешканцями в розумінні вимог ст. 3 ЦПК щодо права особи для звернення до суду за захистом.

Матеріали узагальнення засвідчили, що при розгляді справ про звернення стягнення на іпотечне майно в судів виникають й ряд інших питань.

Зокрема, одне з них стосується оцінки майна — предмета іпотеки. В одних випадках за ціну позову береться початкова вартість, що зазначена у до-

говорі, в інших — встановлена вартість предмета іпотеки на час розгляду справи при видачі витягу із державного реєстру. Вирішуючи ці питання, суди мають виходити з того, що ціна предмета іпотеки встановлюється в самому договорі. Якщо при розгляді справи сторони з такою оцінкою погоджуються, то в суду немає підстав її не брати до уваги, оскільки вона є умовою договору. Якщо між сторонами виникає спір щодо такої оцінки, то залежно від того, яка сторона її оспорує, вона зобов'язана за змістом ч. 3 ст. 10 ЦПК довести інший його розмір, зокрема подати клопотання про призначення та проведення відповідної судової експертизи.

Щодо звернення стягнення на рухоме майно, то відповідно до ст. 24 Закону від 18 листопада 2003 р. № 1215-IV «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» (далі — Закон № 1215-IV) звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження здійснюється на підставі рішення суду в порядку, встановленому законом, або в позасудовому порядку згідно із цим законом.

Обтяження рухомого майна реєструється в Державному реєстрі в порядку, встановленому цим Законом (ст. 11). Позивач, який звертається до суду з вимогою звернути стягнення на предмет забезпечувального обтяження, зобов'язаний до моменту подання відповідного позову до суду письмово повідомити всіх обтяжувачів, на користь яких встановлено зареєстроване обтяження цього ж рухомого майна, про початок судового провадження у справі про звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження (ст. 25).

Так, встановивши у судовому засіданні, що відсутній витяг з Державного реєстру письмових повідомлень всіх обтяжувачів, Олександрійський міськрайонний суд Кіровоградської області заочним рішенням від 27 березня 2009 р. відмовив у задоволенні позову ВАТ «Мегабанк» до С. про звернення стягнення на предмет застави — автомобіль.

Слід зазначити, що нерідко суди, розглядаючи справи з позовними вимогами про звернення стягнення на заставлене (іпотечне) нерухоме майно, у мотивувальній частині рішень посилаються на норми Закону № 1215-IV, не звертаючи уваги на те, що згідно зі ст. 1 цього Закону ним визначається правовий режим регулювання обтяжень рухомого майна. Таким чином, суди, вирішуючи правильно по суті спір, застосовують закон, який регулює інші правовідносини.

Трапляються випадки вирішення справ щодо звернення стягнення на предмет іпотеки одночасно зі стягненням заборгованості за кредитним договором.

Так, у справі за позовом ВАТ «Укргазбанк» до Л. і Т. Ленінський районний суд м. Кіровограда заочним рішенням від 1 червня 2009 р. постановив стягнути з відповідачів у солідарному порядку на

користь банку заборгованість у розмірі 37 тис. 192 доларів США, а також звернув стягнення на предмет іпотеки — квартиру. Тобто, суд фактично здійснив стягнення в подвійному розмірі.

Такі помилки нерідко допускали й інші суди.

Правильним у такому випадку буде зазначення в резолютивній частині рішення лише про звернення стягнення на предмет іпотеки з посиланням на суму заборгованості за кредитним договором, а розрахунок суми заборгованості має бути наведено у мотивувальній частині рішення.

Предметом вивчення при підготовці узагальнення були також справи про визнання недійсними кредитних договорів, договорів поруки, іпотеки чи застави за зверненням одного з подружжя, в яких суди мотивували таке рішення відсутністю згоди одного з подружжя на укладення такого договору.

Наприклад, Рівненський міський суд рішенням від 20 жовтня 2009 р. задовольнив позов Ш.І. до Ш.О. та АТ «Укрінбанк» про визнання кредитного договору між Ш.О. та АТ «Укрінбанк» недійсним. Ухвалюючи таке рішення, суд першої інстанції дійшов висновку, що цей договір виходить за межі дрібно-побутових договорів, а тому на його укладення необхідна згода іншого члена подружжя, а Ш.І. такої згоди своєму чоловіку не надавала.

Рішенням Апеляційного суду Рівненської області від 29 грудня 2009 р. це рішення суду першої інстанції було скасоване й ухвалене нове — про відмову в позові. В ухвалі апеляційного суду зазначено, що кредитний договір не є договором на розпорядження майна, належного подружжю, а тому обов'язкової згоди іншого із подружжя на укладення такого договору законом не передбачено.

Разом із тим при оспорюванні кредитних договорів чи договорів поруки іншим з подружжя судам слід враховувати таке. Положення ст. 65 Сімейного кодексу України (далі — СК) щодо порядку розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, регулюють відносини, які стосуються саме розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності подружжя, і не стосуються права одного із подружжя на отримання кредиту, оскільки кредитний договір є правочином щодо отримання у власність грошових коштів і не створює обов'язків для другого із подружжя, а лише для позичальника як сторони договору (ч. 1 ст. 1054 ЦК).

Щодо договору поруки, то відповідно до ст. 553 ЦК поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Тобто порука є способом забезпечення виконання зобов'язання (як правило, грошового), а не правочином щодо розпорядження майном, належним поручителю; договір поруки не створює обов'язків для будь-

яких інших осіб, крім сторін за договором, а тому до таких правовідносин норми ст. 65 СК не застосовуються.

Ця правова позиція підтверджена й судовою практикою Верховного Суду України, яка міститься в щорічних Правових позиціях, що регулярно надсилаються судам.

Не є розпорядженням майном подружжя й укладення договору застави (іпотеки). Проте суду слід звертати увагу на положення ст. 578 ЦК, згідно з якою майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу лише за згодою усіх співвласників.

Складні питання у судовій практиці щодо договорів банківського вкладу

За договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), яка прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором (ч. 1 ст. 1058 ЦК).

У чинних законах та інших нормативно-правових актах України, як свідчить їх аналіз, дано не лише цивільно-правове визначення договору банківського вкладу, але й розкрито його особливості з урахуванням спеціального законодавства.

Відповідно до ст. 2 Закону № 2121-III *вклад (депозит)* — це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

У договорі банківського вкладу (депозиту) однією стороною є виключно банківська установа (банк), а другою стороною (вкладником) може бути як фізична, так і юридична особа.

Важливо, що на підставі законодавства України договори банківського вкладу можуть укладати не лише банки, а й інші фінансові установи, зокрема, юридичні особи, які відповідно до закону надають одну чи декілька фінансових послуг та які внесені до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом (кредитні спілки).

Положенням ст. 1059 ЦК регулюються питання про форму договору банківського вкладу, згідно з якою у разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є нікчемним. При вирішенні питання щодо дотримання письмової форми договору слід врахувати також п. 1.4 Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами (затверджено постановою правління Національного банку

України від 3 грудня 2003 р. № 516; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2003 р. за № 1256/8577).

Умови договору про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу вважаються нікчемними. Наявність таких положень у тексті договору не породжує тих правових наслідків, які сторони мали на увазі.

На сьогодні, як свідчить практика, існує проблема із своєчасним поверненням вкладникам грошових коштів, що знаходяться на їхніх вкладних (депозитних) рахунках. Вона виникла тому, що банки з різних причин не завжди виконують взяті на себе грошові зобов'язання за договорами банківського вкладу.

Аналіз справ, направлених місцевими судами для узагальнення, свідчить, що фізичні особи (клієнти банку), які не змогли отримати вклади в банку або їм було відмовлено з певних підстав у видачі вкладу, зверталися до суду, і такі позови загалом задовольнялися. При цьому здебільшого суди правильно керувалися вимогами чинного законодавства та договору банківського вкладу, згідно з якими банк повинен виплачувати особі депозит у строк, у повному обсязі, з урахуванням відсотків, а також у тій валюті, в якій гроші були внесені на депозитний рахунок.

Разом із тим узагальнення засвідчило, що не всі суди відрізняють правову природу процентів на банківський вклад (ст. 1061 ЦК), які виплачує банк відповідно до умов договору за користування чужими грошовими коштами на суму вкладу, від процентів, які нараховуються від простроченої суми та стягуються як фінансова санкція за порушення грошового зобов'язання (ст. 625 ЦК). Крім того, не всі суди враховували, що ці проценти можуть бути стягнуті з боржника одночасно, оскільки це не є подвійним притягненням до юридичної відповідальності.

Як засвідчили матеріали узагальнення, у судів немає єдиної практики вирішення справ щодо договорів банківського вкладу в разі введення у банку тимчасової адміністрації або мораторію на задоволення вимог кредиторів.

Згідно зі ст. 2 Закону № 2121-III (у редакції від 23 червня 2009 р.) *мораторій* — зупинення виконання банком майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

У статтях 2 і 85 цього Закону (в редакції від 24 липня 2009 р.) визначення мораторію змінені: *мораторій* розуміється як зупинення виконання бан-

ком зобов'язань перед кредиторами та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань.

Положеннями ст. 85 Закону № 2121-III врегульовано механізм реалізації права Національного банку України на введення мораторію щодо задоволення вимог кредиторів під час здійснення тимчасової адміністрації.

Нормами ч. 1 ст. 85 цього Закону не встановлено конкретного строку дії мораторію, але обмежено максимальну тривалість його дії — три місяці. Водночас Національний банк України має право, як це вбачається з п. 2 Прикінцевих положень Закону від 24 липня 2009 р. № 1617-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків», продовжити на термін до шести місяців мораторій на задоволення вимог кредиторів банку, в якому на момент прийняття цього Закону введено мораторій. Таким чином, Національний банк України може приймати рішення про введення мораторію на будь-який строк, але останній у будь-якому разі не може перевищувати дев'яти календарних місяців. Національний банк України в день прийняття рішення про введення мораторію розміщує інформацію про це на своєму офіційному веб-сайті та протягом трьох днів — у газеті «Урядовий кур'єр» або «Голос України».

Суть мораторію впливає з його змісту та означає, що протягом дії мораторію:

1) забороняється здійснювати стягнення на підставі виконавчих документів та інших документів, за якими здійснюється стягнення, та вжиття заходів, спрямованих на забезпечення такого стягнення відповідно до законодавства України;

2) не нараховуються неустойка (штраф, пеня), інші фінансові (економічні) санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань перед кредиторами та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів).

У разі введення в банку мораторію суди, розглядаючи відповідні справи, діяли по-різному. Так, деякі суди задовольняли позов про повернення депозиту з тих підстав, що вимоги за депозитними договорами, строк виконання за якими настав після введення тимчасової адміністрації, не підпадають під дію мораторію і мають бути задоволені банками у встановлені договорами строки. Якщо строки виконання укладених депозитних договорів настали до призначення у відповідача тимчасової адміністрації та введення мораторію, то позовні вимоги вкладників про повернення депозитних коштів і процентів за користування ними не задовольнялися. А деякі інші суди взагалі не враховували положення статей 58, 85 Закону № 2121-III і задовольняли позовні вимоги.

Так, Богунський районний суд м. Житомира рішенням від 3 лютого 2009 р. задовольнив позов Д. та ухвалив стягнути з АКБ «Національний кредит» на користь позивача 150 тис. грн депозитних коштів, 13 тис. 166 грн процентів. Проте рішенням Апеляційного суду Житомирської області від 16 квітня 2009 р. рішення суду першої інстанції скасовано та у задоволенні позову відмовлено.

Верховний Суд України в ухвалі від 3 липня 2009 р. погодився з таким висновком апеляційного суду, оскільки встановлено, що на час настання строку повернення депозитних коштів були введені тимчасова адміністрація банку і мораторій на виконання майнових зобов'язань. Тому таке рішення відповідає вимогам статей 2, 85 Закону № 2121-III.

Наведемо інший приклад. Рівненський міський суд Рівненської області рішенням від 9 лютого 2009 р., залишив без змін ухвалою Апеляційного суду Рівненської області від 28 квітня 2009 р., позов Ц. задовольнив, ухвалив розірвати договір банківського вкладу і стягнути з Рівненської філії Укрпромбанку на користь позивачки 10 тис. 925 дол. США, що еквівалентно 84 тис. 125 грн, та судові витрати. При цьому суди правильно встановили, що постановою правління Національного банку України з 21 січня 2009 р. в Укрпромбанку введено тимчасову адміністрацію строком на один рік і мораторій на задоволення вимог кредиторів строком на шість місяців. Проте із заявою про дострокове розірвання договору банківського вкладу Ц. звернулася до Укрпромбанку ще задовго до введення тимчасової адміністрації та мораторію, і згідно з п. 4 договору банківського вкладу Укрпромбанк мав повернути вклад до введення мораторію. Верховний Суд України в ухвалі від 21 квітня 2010 р. погодився з такими судовими рішеннями.

Крім цих складних питань, у судів виникли питання щодо правової природи документа Національного банку України про призначення тимчасової адміністрації та введення мораторію.

Так, Держинський міський суд Донецької області рішенням від 17 червня 2009 р., з яким погодився і суд апеляційної інстанції, задовольнив позов К. до ВАТ КБ «Надра» про повернення вкладу та ухвалив стягнути 15 тис. 660 грн за банківськими вкладами достроково, що відповідало умовам договорів.

Суд не взяв до уваги доводи банку щодо наявності постанов Національного банку України про призначення тимчасової адміністрації та оголошення і продовження строку мораторію. При цьому суди послалися на те, що відповідно до вимог Закону № 2121-III нормативно-правові акти Національного банку України є обов'язковими для виконання, але вони підлягають обов'язковій державній реєстрації. Проте надані відповідачем постанови Національного банку України в Міністерстві юстиції України не були зареєстровані.

Вирішуючи питання щодо правової природи документа Національного банку України про призначення тимчасової адміністрації та введення мораторію на задоволення майнових зобов'язань, суди мають керуватися тим, що згідно з вимогами Закону № 2121-III державній реєстрації в Міністерстві юстиції України підлягають саме нормативно-правові акти, що розуміються як рішення, дію яких поширено на невизначене або визначене загальними ознаками коло осіб і які призначені для неодноразового застосування щодо цього кола осіб. Постанови правління Національного банку України про призначення тимчасової адміністрації та введення мораторію не є нормативно-правовими актами, а є правовими актами індивідуальної дії, які не підлягають такій реєстрації.

Складним для судової практики виявилось питання щодо застосування санкцій під час дії мораторію за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, оскільки у ст. 85 Закону № 2121-III зазначено, що не нараховується неустойка (штраф, пеня), інші фінансові (економічні) санкції.

При вирішенні цього питання судам слід врахувати таке. Протягом дії мораторію не нараховується неустойка, до якої належить штраф і пеня, яка є формою цивільно-правової відповідальності за порушення умов договору. Однак грошове зобов'язання — зобов'язання боржника заплатити кредитором певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України. До складу грошових зобов'язань боржника не зараховуються недоїмка (пеня, штраф). Таке визначення грошового зобов'язання наведено у ст. 1 Закону від 14 травня 1992 р. № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», відповідає його суті та може використовуватись і у справах зазначеної категорії.

Отже, крім цивільно-правового договору, грошове зобов'язання виникає і на інших підставах, передбачених цивільним законодавством, зокрема положенням ст. 625 ЦК, згідно з яким боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом. Таким чином, ці суми не є штрафною санкцією і на них не поширюється дія мораторію.

Після закінчення дії мораторію неустойка (штраф, пеня), інші фінансові санкції, а також суми завданих збитків, які банк був зобов'язаний сплатити кредиторам за грошовими зобов'язаннями та зобов'язаннями щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), можуть бути заявлені

до сплати в розмірах, що існували на дату введення мораторію, якщо інше не передбачено Законом № 2121-III.

Вирішення спорів, пов'язаних з укладенням договору та виконанням договірних зобов'язань в іноземній валюті

Судова практика щодо виконання зобов'язань в іноземній валюті є найбільш суперечливою та неодноковою.

Матеріали узагальнення свідчать про те, що нерідко мають місце звернення до суду із позовними вимогами про визнання кредитного договору недійсним. При цьому позичальники, як правило, оспорюють кредитний договір, посилаючись на неправомірність укладення таких договорів в іноземній валюті, оскільки це, на їхню думку, суперечить чинному законодавству.

Так, ВАТ «Державний ощадний банк України» звернувся до суду з позовом до П. про звернення стягнення на предмет іпотеки у зв'язку з невиконанням умов кредитного договору в розмірі 30 тис. 845 дол. США. П. звернулася до суду із зустрічним позовом про визнання кредитного договору та договору застави недійсними з тих підстав, зокрема, що кредитний договір укладено в іноземній валюті.

Хортицький районний суд м. Запоріжжя рішенням від 21 вересня 2009 р. первісний позов задовольнив, у задоволенні зустрічного позову відмовив. Проте Апеляційний суд Запорізької області рішенням від 26 листопада 2009 р. рішення суду першої інстанції скасував: у задоволенні позову товариства відмовив, а зустрічний позов задовольнив, зокрема, з тих підстав, що сума кредиту на порушення чинного законодавства України визначена в іноземній валюті.

Верховний Суд України ухвалою від 12 травня 2010 р. рішення апеляційного суду скасував та залишив без змін рішення районного суду, зазначивши, що не є підставою для визнання договору недійсним надання кредиту в іноземній валюті, оскільки Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі — Декрет № 15-93) не містить такої заборони.

Подібних справ останнім часом до судів надходить багато і судова практика їх вирішення є неодноковою, що свідчить про неоднаковість розуміння судами норм відповідного законодавства.

Вирішуючи справи про визнання недійсним кредитного договору з підстав того, що кредит виданий в іноземній валюті, судам слід мати на увазі таке.

Статтю 99 Конституції встановлено, що грошовою одиницею України є гривня. При цьому Основ-

ний Закон держави не встановлює обмежень щодо можливості використання в Україні грошових одиниць іноземних держав.

Відповідно до ст. 192 ЦК іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом. Тобто відповідно до законодавства гривня має статус універсального платіжного засобу, який без обмежень приймається на всій території України, проте водночас обіг іноземної валюти обумовлений вимогами спеціального законодавства України.

Основним законодавчим актом, який регулює правовідносини у сфері валютного регулювання і валютного контролю, є Декрет № 15-93.

Статтею 1054 ЦК передбачено, що за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Відповідно до ст. 2 Закону № 2121-III кошти є грошима в національній або іноземній валюті чи їх еквівалентом. У статтях 47 та 49 цього Закону визначені операції банків із розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик як кредитні операції, незалежно від виду валюти, яка використовується. Ці операції здійснюються на підставі банківської ліцензії та письмового дозволу.

Відповідно до ст. 5 Декрету № 15-93 операції з валютними цінностями здійснюються на підставі генеральних та індивідуальних ліцензій Національного банку України. Операції з валютними цінностями банки мають право здійснювати на підставі генеральної ліцензії на здійснення операцій з валютними цінностями відповідно до п. 2 ст. 5 цього ж Декрету.

З огляду на це уповноважені банки на підставі банківської ліцензії та письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями мають право здійснювати операції з надання кредитів в іноземній валюті.

Щодо вимог підпункту «в» п. 4 ст. 5 Декрету № 15-93, який передбачає наявність індивідуальної ліцензії на надання та одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі, то на сьогодні у законодавстві не визначено меж термінів і сум надання або одержання кредитів в іноземній валюті. Відповідно до п. 1.5 Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу (затверджено постановою правління Національного банку України від 14 жовтня 2004 р. № 483; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 9 листопа-

да 2004 р. за № 1429/10028), використання іноземної валюти як засобу платежу без ліцензії дозволяється, якщо ініціатором або отримувачем за валютною операцією є уповноважений банк (ця норма стосується лише тих операцій уповноваженого банку, на здійснення яких Національний банк України видав йому банківську ліцензію та письмовий дозвіл здійснювати операції з валютними цінностями).

Таким чином, *за відсутності нормативних умов для застосування індивідуального ліцензування щодо зазначених операцій, єдиною правовою підставою для здійснення банками кредитування в іноземній валюті згідно з вимогами ст. 5 Декрету № 15-93 є наявність у банку генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій, отриманої у встановленому порядку. Тому при розгляді спорів про визнання недійсними договорів про надання кредиту в іноземній валюті судам слід враховувати, що у випадку наявності у банку відповідної генеральної ліцензії та письмового дозволу Національного банку України здійснення кредитних операцій у валюті не суперечить вимогам чинного законодавства України.*

Матеріали узагальнення свідчать про те, що суди неоднаково вирішують справи, де предметом позовних вимог є й виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті: стягують заборгованість в іноземній валюті; деякі стягують лише в гривнях (навіть якщо позовні вимоги визначені в іноземній валюті); інші суди зазначають у рішенні заборгованість в іноземній валюті, визначеній у кредитному договорі, проте стягують еквівалент гривні за курсом Національного банку України на день ухвалення рішення.

Так, Онуфрїївський районний суд Кіровоградської області ухвалив заочне рішення від 2 грудня 2009 р. про дострокове розірвання кредитного договору, звернення стягнення на заставлений автомобіль у рахунок погашення боргу і стягнув борг у гривнях. Проте висновки суду не мотивовані, позов АКБ «Форум» був пред'явлений про стягнення боргу в іноземній валюті згідно з умовами кредитного договору.

З приводу неоднакової практики судів з розгляду справ цієї категорії Пленум Верховного Суду України в абз. 3 п. 14 постанови від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» роз'яснив, що суд має право ухвалити рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті з правовідносин, які виникли при здійсненні валютних операцій, у випадках і в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 192 ЦК, ч. 3 ст. 533 ЦК, Декрет № 15-93).

У зв'язку з наведеним вище слід дійти висновку, що *не суперечить чинному законодавству України стягнення заборгованості за кредитним договором чи договором банківського вкладу в іноземній валюті, якщо саме вона надавалась за договором*

і позивач просить стягнути суму у валюті. Проте слід переконатись, що у банку наявна генеральна ліцензія та письмовий дозвіл на здійснення валютних операцій, отримані у встановленому порядку.

Крім цього, склалась неоднакова практика при вирішенні судами питання щодо можливості стягнення не лише суми заборгованості в іноземній валюті за договором, а й процентів за користування грошима та фінансових санкцій в цій же іноземній валюті, а також при вирішенні питання про розподіл судових витрат.

Спірним є й питання розрахунку пені за кредитом в іноземній валюті. Так, у деяких випадках заборгованість за кредитом в іноземній валюті стягувалась у гривнях з позначенням еквівалента в доларах США, при цьому до загальної суми зараховувалася пеня, розрахована в доларах США та переведена в гривневий еквівалент. В інших випадках пеня розраховувалася первісно в гривнях, виходячи з суми боргу в гривнях як еквівалент загальної суми боргу.

Так, Богородчанський районний суд Івано-Франківської області заочним рішенням від 17 червня 2009 р. задовольнив позов ЗАТ КБ «Приватбанк» до А.М., А.В. та ухвалив стягнути заборгованість з пенею за кредитним договором, укладеним в іноземній валюті. У резолютивній частині судового рішення зазначено суму в гривнях за курсом Національного банку України на дату виникнення заборгованості.

З огляду на те, що виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті не суперечить чинному законодавству, то разом зі стягненням заборгованості в іноземній валюті суд має право стягнути й проценти за кредитним договором чи проценти на банківський вклад (статті 1054, 1061 ЦК) в іноземній валюті, оскільки такий процент є не фінансовою санкцією, а платою за користування грошима.

Проте при застосуванні ч. 2 ст. 625 ЦК, згідно з якою боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, слід керуватися таким.

Аналіз зазначеної норми права свідчить про те, що внаслідок знецінення лише грошова одиниця України (гривня) підлягає індексації, а іноземна валюта, яка була предметом позики, не підлягає. Така правова позиція неодноразово підтверджена рішеннями Верховного Суду України, в яких зазначено, що індекс інфляції — це показник, який характеризує динаміку загального рівня цін на товари і послуги, які купує населення для невиробничих цілей. Ціни в Україні встановлюються у національній валюті, тому зазначена норма ЦК може бути застосована лише у випадку прострочення грошово-

го зобов'язання у гривні (див., наприклад, ухвалу у справі № 6-5426св08 від 27 травня 2009 р.).

Вирішуючи питання про розподіл судових витрат у таких справах слід керуватися вимогами Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 «Про державне мито», Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита (затверджено наказом Головної державної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 р. № 15; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 травня 1993 р. за № 50).

Положення ч. 2 ст. 7 зазначеного Декрету про те, що з позовів, які подаються до суду в іноземній валюті, а також за дії та операції в іноземній валюті державне мито сплачується в іноземній валюті, до правовідносин між резидентами не застосовуються. З урахуванням цього суди не мають правових підстав як вимагати від фінансових установ-резидентів сплати державного мита в іноземній валюті за подання ними позовних заяв про стягнення з боржників-резидентів заборгованості за кредитними договорами, так і вирішувати питання про розподіл судових витрат під час ухвалення рішення.

Складні процесуальні питання, що виникають при вирішенні справ з кредитних правовідносин

Завданням суду є ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Виконання цього завдання є неможливим без чіткого дотримання норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ будь-якої категорії.

Матеріали проведеного узагальнення засвідчили, що, розглядаючи справи стосовно кредитних правовідносин, суди нерідко неправильно розуміють норми процесуального права, а тому допускають помилки при їх застосуванні. Слід також звернути увагу на те, що певні процесуальні норми застосовуються з урахуванням особливостей, характерних лише для справ, що впливають з кредитних правовідносин.

Насамперед суд має визначитись щодо двох найважливіших процесуальних питань: чи підлягає справа розгляду в порядку цивільного судочинства (питання юрисдикції) та чи підсудна справа цьому суду (питання територіальної підсудності), правильне вирішення яких дозволить надалі для розгляду справи здійснювати такі процесуальні дії.

1. При з'ясуванні питання щодо належності справи до розгляду в порядку цивільного судочинства суд має керуватися вимогами статей 15, 16 ЦПК, відповідно до яких суди розглядають справи, що стосуються цивільних правовідносин, і при цьому не повинні допускати об'єднання в одне прова-

дження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Законодавчі акти, які застосовує суд при вирішенні справ із кредитних правовідносин, не встановлюють жодних виключень із наведених положень процесуального закону.

Зазначені питання виникають у зв'язку з тим, що в одній і тій самій справі нерідко беруть участь як юридичні, так і фізичні особи, які є кредитором, боржником, поручителем, заставодавцем, майновим поручителем тощо. Наприклад, позов пред'явлено банком, що є юридичною особою, як до юридичної особи-боржника, так і до фізичної особи-майнового поручителя, про виконання ними як солідарними боржниками кредитного договору.

Верховний Суд України виходить з необхідності чіткого дотримання вимог ст. 16 ЦПК, що відповідає роз'ясненню, даному в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» (далі — постанова Пленуму від 12 червня 2009 р. № 2). Така позиція міститься у Правових позиціях Верховного Суду за 2010 р., надісланих судам.

Так, Верховний Суд України ухвалою від 17 лютого 2010 р. скасував рішення Гусятинського районного суду Тернопільської області від 29 травня 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Тернопільської області від 17 вересня 2009 р., якими вирішено по суті справу за позовом ЗАТ КБ «ПриватБанк» до ФГ «Арос», СФГ «Кривчик», С. про стягнення заборгованості за кредитним договором.

При цьому в ухвалі зазначено, що суд на порушення вимог ч. 1 ст. 15, ст. 16 ЦПК не звернув уваги на те, що в одне провадження об'єднані вимоги юридичної особи — банку, до інших юридичних осіб — ФГ «Арос» і СФГ «Кривчик», які виникли з укладених ними договорів відповідно кредитного та поруки і які підлягають вирішенню в порядку господарського судочинства (статті 1, 12 Господарського процесуального кодексу України; далі — ГПК) та позов юридичної особи — банку — до фізичної особи С., що виник з договору поруки, який може бути самостійним та окремим предметом вимог.

У зв'язку з цим, оскільки згідно зі ст. 16 ЦПК не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом, суд відкриває провадження у справі у частині вимог, які належать до цивільної юрисдикції (між юридичною особою та фізичною особою), і відмовляє у відкритті провадження у справі щодо вимог, коли їх розгляд проводиться за правилами іншого судочинства (між юридичними особами). Якщо на стадії відкриття провадження у справі допущена помилка, то суд при розгляді справи має закрити

ти провадження в частині вимог, які не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства (п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК).

Таке вирішення цього спірного процесуального питання не порушує прав жодної зі сторін процесу та відповідає вимогам процесуального закону. Так, згідно зі ст. 543 ЦК у разі солідарного обов'язку боржників кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо.

Отже, за законом у цьому випадку немає так званої обов'язкової процесуальної співучасті, тобто законом передбачено право позивача звернутися до суду до кожного з боржників окремо. Крім того, предметом спору є різні самостійні договірні відносини: між кредитором і боржником — за кредитним договором; між кредитором і поручителем (іпотекодавцем тощо) — за відповідним договором, або ж ці відносини можуть врегульовуватись одним кредитним договором, що не змінює суті окремих договірних відносин.

Не виникає проблем у цій ситуації й щодо виконання рішень, які можуть бути ухвалені як у порядку цивільного, так і в порядку господарського судочинства, оскільки стягувачем є одна й та сама особа, банк, і відповідно до ст. 20 Закону від 21 квітня 1996 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» саме стягувачу належить право вибору органу виконавчої служби, якщо виконавчі дії будуть вчинятися на різних територіях, на які поширюються повноваження цих органів. А ст. 544 ЦК врегульовано ситуацію в разі виконання солідарного обов'язку одним з боржників раніше від інших.

Матеріали узагальнення засвідчили, що у судах склалася неоднакова практика щодо вирішення питання про юрисдикційність спору в разі наявності третейського застереження, яке міститься у більшості кредитних договорів.

Деякі суди, відмовляючи у відкритті провадження у справі за наявності договору про передачу справи на розгляд третейського суду, не враховували положення ст. 17 ЦПК та роз'яснення постанови Пленуму від 12 жовтня 2009 р. № 2, у п. 2 якої зазначається, що договір сторін про передачу спору на розгляд третейського суду (ст. 17 ЦПК) не є відмовою від права на звернення до суду за захистом. Пред'явлення позову до суду за наявності такого договору не дає підстав для повернення заяви чи відмови у відкритті провадження у справі (статті 121, 122 ЦПК), за винятком передбаченого п. 6 ч. 1 ст. 207 ЦПК обов'язку суду залишити заяву без розгляду, якщо від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі заперечення проти вирішення спору в суді.

Так, Подільський районний суд м. Києва ухвалою від 16 березня 2009 р. позовну заяву І. до ВАТ «Банк Столиця» про розірвання депозитних дого-

ворів та стягнення коштів залишив без розгляду з тих підстав, що між сторонами укладено договір про вирішення спору третейським судом. Апеляційний суд м. Києва ухвалою від 29 квітня 2009 р. ухвалу місцевого суду скасував, справу направив до місцевого суду для розгляду по суті, оскільки та обставина, що у договорі передбачений розгляд спору третейським судом, який є недержавним органом, не може бути підставою для відмови у відкритті провадження у справі, оскільки це є обмеженням права на звернення до суду.

Верховний Суд України ухвалою від 12 травня 2010 р. скасував ухвалу апеляційного суду та залишив без змін ухвалу місцевого суду. При цьому суд касаційної інстанції зазначив, що згідно з підпунктом 5.2 п. 5 договору банківського вкладу між сторонами всі спори, розбіжності та вимоги, які виникають при виконанні цього договору чи у зв'язку з ним або впливають з нього, підлягають розгляду в постійно діючому Третейському суді при Асоціації українських банків за його регламентом. У попередньому судовому засіданні від представника відповідача до суду надійшло клопотання, в якому відповідач заперечував проти вирішення спору в суді загальної юрисдикції. Тому суд першої інстанції правильно застосував положення статей 17, 207 ЦПК.

2. З'ясовуючи процесуальні питання про територіальну підсудність, суди повинні керуватися положеннями статей 108—117 ЦПК.

При розгляді справ щодо кредитних правовідносин місцеві суди допускали порушення правил і про виключну підсудність. Відповідно до ст. 114 ЦПК позови, що виникають з приводу нерухомого майна, за правилами виключної підсудності пред'являються за місцезнаходженням цього майна.

Так, Здолбунівський районний суд Рівненської області заочним рішенням від 26 серпня 2009 р. задовольнив позовні вимоги ЗАТ КБ «ПриватБанк» до М., С.Л. та С.Ю. про звернення стягнення на предмет іпотеки — квартиру в м. Рівному. Апеляційний суд ухвалою від 12 лютого 2010 р. зазначене заочне рішення суду скасував у зв'язку з порушенням судом правил про виключну підсудність і направив справу до суду першої інстанції на новий розгляд.

Вирішуючи питання щодо підсудності справ, які стосуються договору іпотеки або застави нерухомого майна, у випадку, якщо майно відповідача може знаходитись у різних місцях, слід зважати на те, що позивач має право вибору підсудності. Позови про визнання недійсними правочинів щодо нерухомого майна (наприклад, договору іпотеки) та застосування наслідків недійсності такого договору пред'являються за правилами ч. 1 ст. 114 ЦПК, тобто за місцем знаходження майна або основної його частини.

Отже, якщо предмет позовних вимог зводиться до стягнення заборгованості за кредитом, то суд має застосувати положення про підсудність, визначену статтями 109, 110 ЦПК. Якщо ж предмет позову є звернення стягнення на предмет іпотеки (статті 33, 39 Закону № 898-IV) тощо, то суд застосовує положення про виключну підсудність.

Оскільки, як зазначалося вище, норми Закону № 1023-XII не поширюються на спори щодо виконання кредитних договорів, що впливає на визначення підсудності спору за місцем проживання споживача, то виникає питання: як визначити підсудність справи у зв'язку з певним місцем знаходження філії банку.

Так, згідно зі ст. 93 ЦК місцезнаходженням юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені. Статтею 95 ЦК встановлено, що філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

Відповідно до ч. 7 ст. 110 ЦПК позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися за їх місцезнаходженням.

Статтею 2 Закону № 2121-III визначено, що філією банку є відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

3. У деяких випадках, як свідчать матеріали узагальнення, суди до участі у справі залучали Національний банк України (як відповідача або здебільшого як третю особу). Загалом це стосується позову про визнання кредитного договору в іноземній валюті недійсним чи стягнення заборгованості за таким договором.

Згідно з положеннями цивільного процесуального законодавства відповідач — це особа, яка безпосередньо бере участь у спірних матеріальних правовідносинах та, на думку позивача, порушила, не визнала або оспорила його права, свободи чи інтереси і тому притягається до участі у цивільній справі за пред'явленими вимогами; третя особа, яка не заявляє самостійних вимог — це особа, яка вступає у справу або залучається до участі у справі на стороні позивача або відповідача для захисту особистих прав чи інтересів, оскільки рішення у справі може вплинути на його права і обов'язки стосовно однієї зі сторін.

Проте позовні вимоги, про які йшлося вище, жодним чином не стосуються діяльності Національного банку України чи його територіальних управлінь, прийняті рішення не можуть вплинути на його права чи обов'язки щодо жодної зі сторін, а стосуються безпосередньо сторін кредитного договору.

У зв'язку з цим суди не повинні залучати до участі у справі Національний банк України в таких справах, а в разі їх зазначення позивачем у позовній заяві — виключати з числа осіб, які беруть участь у справі, оскільки згідно зі ст. 119 ЦПК позивач лише зазначає таких осіб, проте тільки суд вирішує питання про склад осіб, які беруть участь у справі (п. 2 ч. 6 ст. 130 ЦПК).

Однак слід враховувати, що банки мають залучатися до участі у судовому розгляді спорів про право власності на майно, щодо якого вони є обтяжувачами (заставодержателями) в порядку, встановленому ч. 2 ст. 35 ЦПК. Для визначення наявності таких обтяжувачів необхідно використовувати інформацію з відповідних реєстрів обтяжень.

4. У судів виникають процесуальні питання, пов'язані з визначенням ціни позову. Зокрема, у деяких випадках у спорах, пов'язаних з виконанням договірних зобов'язань в іноземній валюті, при вирішенні питання про відкриття провадження у справі виникали труднощі із визначенням ціни позову, а відповідно й суми судового збору, яку необхідно сплатити при зверненні до суду, оскільки у ст. 80 ЦПК не закріплений порядок визначення ціни позову у справах зазначеної категорії.

Так, у справі за позовом ЗАТ «ОТП Банк» до С., Ш. про стягнення заборгованості за кредитним договором Печерський районний суд м. Києва 8 грудня 2009 р. ухвалив рішення, яким позов задоволено, стягнуто з відповідачів судові витрати в розмірі 110 дол. США. Судовий збір позивач сплатив у доларах США.

Проте у такій ситуації суди можуть використовувати положення п. 4 ч. 1 ст. 55 ГПК, в якому зазначено, що у позовах про стягнення іноземної валюти ціна позову визначається в іноземній валюті та

у гривнях відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову.

Тому судовий збір резиденти мають сплачувати у національній валюті, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 99 Конституції грошовою одиницею України є гривня. Положення ч. 2 ст. 7 Декрету № 7-93 про те, що з позовів, які подаються до суду в іноземній валюті, а також за дії та операції в іноземній валюті державне мито сплачується в іноземній валюті, поширюється лише на нерезидентів.

Повернення коштів у валюті не суперечить ЦК, оскільки у конкретному випадку валюта не є засобом платежу. У разі неможливості повернення коштів у валюті, суд може визначити порядок виконання рішення суду, зазначивши про стягнення кредиту у гривнях, що складає еквівалент суми за курсом, встановленим Національним банком України на день ухвалення рішення у справі. Вирішення цього питання є актуальним з точки зору захисту порушених прав позивача (ст. 1 ЦПК), оскільки державні виконавці відмовляють у відкритті виконавчого провадження, якщо в рішенні суду не зазначено еквівалента боргу в гривнях.

При пред'явленні позову про визнання виконавчого напису про звернення стягнення на предмет застави таким, що не підлягає виконанню, судовий збір та витрати на інформаційно-технічне забезпечення повинні обчислюватись не як з майнового спору, з огляду на те, що вчинення виконавчого напису є одним із видів досудового врегулювання вирішення справи.

У справах за позовами про визнання недійсними кредитних договорів, договорів іпотеки, застави, поруки без застосування наслідків недійсності судовий збір сплачується як із немайнового спору.

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

(Закінчення. Початок ухвали на с. 14)

Слід також зазначити, що твердження суду про те, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях, є передчасним, оскільки розгляд цього питання під час оскарження постанови про порушення кримінальної справи суперечить вимогам ст. 236⁸ КПК та вирішується судом при розгляді справи по суті.

Посилання суду на скасування попередньої постанови про порушення кримінальної справи щодо службових осіб ТОВ «С» за ознаками злочинів, передбачених ч. 3 ст. 212, ч. 2 ст. 366 КК, та відсутність додаткових матеріалів, які б свідчили про наявність приводів та підстав до порушення справи, є неспроможним і не ґрунтується на матеріалах справи.

Апеляційний суд, у свою чергу, при розгляді матеріалів справи не перевірів належним чином усіх доводів, що були наведені в апеляції прокурора, і не усунув недоліків, допущених судом першої інстанції, в установленому законом порядку.

З урахуванням того, що постанови місцевого суду та ухвала апеляційного суду постановлені з порушенням вимог кримінально-процесуального закону, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалила скасувати постанову Луцького міськрайонного суду Волинської області від 19 лютого 2009 р. та ухвалу Апеляційного суду Волинської області від 6 березня 2009 р., а матеріали справи за скаргою К.О.М., К.О.В. та М. направити на новий судовий розгляд.